

РОЗДІЛ V. ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 373.2.091.33-056.264:[81'233:398.21]

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-4-34>

СЛОВЕСНІ ІГРИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКОТЕРАПІЇ

Самсонова О. О.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-6213-9276
golovinova.l89@gmail.com*

Слонська Д. І.

*студентка II курсу магістратури
факультету соціальної педагогіки та психології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-8436-1414
dslonskaya@gmail.com*

Ключові слова: діти дошкільного віку, діти з особливими освітніми потребами, корекція мовленнєвих порушень, казкотерапія, мовленнєві завдання, словесні ігри.

У статті представлено дієвий метод використання словесних ігор під час застосування казкотерапії для корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Авторами розкрито сутність застосування цього методу, його специфіку, наголошено на створенні відповідних педагогічних умов для успішної реалізації завдань такої корекції.

Сучасна модернізація дошкільної освіти має на меті впровадження конструктивно нових підходів до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, особливо там, де є корекційно-розвивальне спрямування.

Дієвість роботи з корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку засобами казкотерапії передбачає активність та узгодженість дій всіх вузьких спеціалістів та педагогів закладу, має бути орієнтованою на освітню ситуацію та передбачати інтеграцію наукових знань та практичного досвіду. І якщо ця робота вірно побудована, проводиться систематично, то, зазвичай, підвищує ефективність допомоги дітям-логопатам та сприяє їх соціальній адаптації. Існує велика кількість інноваційних технологій в галузі корекційно-розвиткової освіти. Найбільш універсальним та комплексним методом впливу в корекційній роботі є казкотерапія. Бо жоден психологічний, педагогічний або психотерапевтичний напрямок не обходиться без використання казок, які поєднують внутрішнє наповнення педагога та дитини.

Особливе місце в корекційній роботі відведено мовленнєвим іграм. Вони широко використовуються на різних етапах роботи в тісному зв'язку з іншими методами та прийомами. У словесній режисерській грі мовленнєві ігри допомагають дітям зрозуміти емоційний стан та вчинки персонажів, у словесному коментуванні – поглиблюють усвідомлення власних почуттів у пантомімічних ритмічних етюдах; у словесному малюванні – підводять до використання доречних мовленнєвих засобів

для створення психологічних портретів героїв казки. З одного боку, це збагачує словник, з іншого – якісно впливає на виникнення зацікавленості до мовленнєвого багатства й самостійної словесної творчості. Мовленнєві завдання допомагають у рішенні загальної мети кожного з етапів роботи, тому в якості самостійних інколи не відокремлюються.

Казкотерапія – унікальніший метод розвитку, консультування, корекції, реабілітації, збагачення свідомості та навчання взаємодіяти з навколишнім світом за допомогою мовлення.

WORD GAMES AS AN EFFECTIVE METHOD OF CORRECTION OF SPEECH DISORDERS IN PRESCHOOL CHILDREN BY FAIRY TALES

Samsonova O. O.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education
Zaporizhzhia National University
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-6213-9276
golovinova.l89@gmail.com*

Slonska D. I.

*2nd year Master's Student at the Faculty of Social Pedagogy and Psychology
Zaporizhzhia National University
Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8436-1414
dslonskaya@gmail.com*

Key words: *preschool children, children with special educational needs, correction of speech disorders, fairy tale therapy, speech tasks, word games.*

The article presents an effective method of using word games in the use of fairy tale therapy for the correction of speech disorders in preschool children. The authors reveal the essence of the application of this method, its specifics, emphasize the creation of appropriate pedagogical conditions for the successful implementation of the tasks of correction.

Modern modernization of preschool education aims to introduce constructively new approaches to the organization of the educational process in preschool education, especially where there is a correctional and developmental direction. The effectiveness of work on the correction of speech disorders in preschool children by means of fairy tale therapy involves the activity and coordination of all narrow specialists and teachers of the institution, should be focused on the educational situation and integrate scientific knowledge and practical experience. And, if this work is properly constructed, carried out systematically, it usually increases the effectiveness of care for speech therapists and promotes their social adaptation. There is a large number of innovative technologies in the field of correctional and developmental education. The most universal and complex method of influence in correctional work is fairy tale therapy. Because no psychological, pedagogical or psychotherapeutic direction is complete without the use of fairy tales that combine the inner content of the teacher and the child.

A special place in the correctional work is given to speech games. They are widely used at various stages of work in close connection with other methods and techniques. In verbal director's play, speech games help children to understand the emotional state and actions of the characters, in verbal commentary – deepen the awareness of their own feelings in pantomime rhythmic sketches;

in verbal drawing – lead to the use of appropriate means of speech to create psychological portraits of fairy tale characters. On the one hand, it enriches the vocabulary, on the other – qualitatively affects the emergence of interest in the richness of speech and independent verbal creativity. Speech tasks help in solving the overall goal of each stage of work, so as independent they are sometimes not separated.

Fairy tale therapy is a more unique method of development, counseling, correction, rehabilitation, enrichment of consciousness and learning to interact with the world through speech.

Постановка проблеми. Сучасна модернізація дошкільної освіти має на меті впровадження конструктивно нових підходів до організації освітнього процесу в дошкільних закладах, особливо там, де є корекційно-розвивальне спрямування. Так, метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок [2, с. 11].

Відповідно до Закону «Про освіту» кожній дитині з особливими освітніми потребами (ООП) має забезпечуватись постійна або часткова підтримка під час освітнього процесу з метою забезпечення її права на освіту. При цьому, відходячи безпосередньо від порушення, робиться наголос на наданні підтримки та організації відповідного інклюзивного середовища, яке повинно містити сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей. Таким чином, освітній процес повинен відповідати індивідуальним освітнім потребам дитини з ООП, здійснюватися через надання додаткових послуг (у тому числі психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових), забезпечення спеціальними допоміжними засобами або технологіями для підтримки чи підвищення можливостей. Особливі освітні потреби дітей визначаються шляхом комплексної оцінки розвитку дитини в інклюзивно-ресурсних центрах [2, с. 1].

Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; а також формування в дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду [1, с. 4].

Проблемами корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку займалися В. Воробйова, М. Гріншпун, Л. Єфіменкова, Г. Жаренкова, Н. Жукова, Л. Ковригіна, В. Ковшиков, Р. Левіна, О. Мастокова, В. Орфінська, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Т. Філічева, Г. Чірккіна та інші. Їхні дослідження вказують на стійку

тенденцію до ускладнення структури мовленнєвих порушень.

До казок у своїй діяльності звертались відомі закордонні та вітчизняні психологи: Р. Азовцева, Е. Берн, Е. Гарднер, Т. Зінкевич-Євстігнєєва, Е. Лісіна, А. Менегетті, М. Осоріна, Е. Петрова, Е. Фромм та інші

Мета статті – висвітлити можливість використання казкотерапії для корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку, ефективність використання словесних ігор, як дієвого методу казкотерапії.

Виклад основного матеріалу. Одними з найголовніших завдань дошкільної освіти виступають збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини та виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту [1, с. 7].

Ефективність застосування засобів казкотерапії під час корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку залежить не тільки від змісту освітньої роботи, а й від створення відповідних педагогічних умов, що забезпечують можливість успішної реалізації завдань такої корекції. Дієвість роботи з корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку засобами казкотерапії передбачає активність та узгодженість дій всіх вузьких спеціалістів та педагогів закладу, має бути орієнтованою на освітню ситуацію та передбачати інтеграцію наукових знань та практичного досвіду.

Тому поряд з корекційною роботою, безпосередньо спрямованою на подолання і попередження мовленнєвих порушень, слід використовувати й інші методи впливу. Допомога дітям з такими порушеннями самоствердитись в житті, керувати своєю поведінкою, виправляти мовлення виявляється в раціональній психотерапії, яка спрямована на розумне виховання та зміну мислення. Психотерапевтичний вплив – це важлива частина корекційно-педагогічної роботи з дітьми, що мають мовленнєві порушення. І якщо ця робота вірно побудована, проводиться систематично, то зазвичай підвищує ефективність допомоги дітям-логопатам та сприяє їх соціальній адаптації.

Існує велика кількість інноваційних технологій у галузі корекційно-розвиткової освіти. Найбільш універсальним та комплексним методом впливу в корекційній роботі є казкотерапія. Бо жоден психологічний, педагогічний або психотерапевтичний напрямок не обходиться без використання казок, які поєднують внутрішнє наповнення педагога та дитини.

Особливе місце в корекційній роботі відведено мовленнєвим іграм. Вони широко використовуються на різних етапах роботи у тісному зв'язку з іншими методами та прийомами. У словесній режисерській грі мовленнєві ігри допомагають дітям зрозуміти емоційний стан та вчинки персонажів, у словесному коментуванні – поглиблюють усвідомлення власних почуттів у пантомімічних ритмічних етюдах; у словесному малюванні – підводять до використання доречних мовленнєвих засобів для створення психологічних портретів героїв казки. З одного боку, це збагачує словник, з іншого – якісно впливає на виникнення зацікавленості до мовленнєвого багатства й самостійної словесної творчості. Мовленнєві завдання допомагають у рішенні загальної мети кожного з етапів роботи, тому в якості самостійних інколи не відокремлюються.

Ігрові методи та прийоми в корекційній роботі використовуються в певній послідовності з урахуванням зростання вимог до розвитку дитини в кожній групі.

Словесна режисерська гра. Цей метод виконує три основні завдання:

1. Виховувати вміння розпізнавати за настроєм музики дії та емоційні стани героїв і природних явищ. Такі альтернативні питання, як: «Який настрої передає музика: сумний чи веселий?», «Музика швидка чи повільна», «Що можна робити під цю музику: весело грати на галявинці чи плакати?», – дозволяють дітям дошкільного віку орієнтуватися в динаміці та мелодії музичної композиції. За характером музичного уривку вони згадують, що відбувалось з героями казки.

За допомогою лексичних засобів (прикметників, прислівників) діти визначають свої емоції, почуття, які виникли під час слухання музики. Поступово в дитини виникають музично-ритмічні зв'язки, і дитина починає описувати музичні враження епітетами. А потім не тільки згадують сюжет за музичною композицією, а й формують власне ставлення до персонажів з допомогою фразеологізмів та образних висловів.

2. Наближати до вміння виразно інтонувати голоси героїв казки з різною силою голосу. Допоміжні питання спонукають дитину показати емоційний стан героя, дібрати потрібну до проблемної ситуації інтонацію, силу голосу.

Із метою розвитку артикуляційного апарату дошкільників використовуються звуконаслідувальні слова, голоси тварин.

Для дітей старшого дошкільного віку пропонуються інтонаційні вправи на зміну гучності голосу, тембру залежно від емоційного стану персонажу в певних ситуаціях.

Такі вправи готують дитину до адекватного звукового оформлення цілого висловлювання. У результаті в дошкільників відпрацьовуються інтонаційне відчуття, сила голосу, дикція. Ці вміння в подальшому слугують підґрунтям для розвитку таких важливих якостей, як емоційність, виразність, жвавість.

3. Знайомити з образними виразами та казковими повтореннями, активізувати в мовленні форми наказового способу дієслів, смислових відтінків слів. Уточнюючі питання спрямовують увагу дітей на змістовий бік слова, розуміння його смислових відтінків, уточнення значень.

Широко застосовуються ігри, де дошкільники продовжують висловлювання дорослого. Спочатку діти вчаться підбирати протилежні за значенням слова. Із часом вони можуть продовжити фрази дорослого, використовуючи образні вислови й фразеологізми з казки.

Психогімнастика. Використання цього методу дозволяє вирішувати два основні завдання:

1. Спонукає до виразного передавання в міміці та рухах емоційних станів, довільного зняття напруги і розслабленню м'язів тіла. Найпростішими є вправи на виконання контрастних емоційних станів, в яких діти діють із дорослим одночасно й однаково. Спільність переживання посилює емоційне налаштування дошкільнят перед показом станів у міміці та позі, дорослий допомагає спрямовуючими питаннями.

У старшому дошкільному віці вже розширюється сфера пантомімічних етюдів. Діти можуть не тільки показати емоційний стан персонажів, а й передати через пантоміму неживі предмети, природні явища.

Великого значення для емоційного включення дитини у виразне виконання набуває музична композиція. Вона ж є сигналом для зняття емоційних бар'єрів через довільну напругу чи розслаблення м'язів тіла. Динаміка, темп музичної композиції полегшує розуміння та відображення в дії, міміці казкового образу.

2. Відбивати емоційні образи в темпоритмі. Виконання вправ на ритмізацію природних явищ, почуттів і дій персонажів сприяє нормальному функціонуванню ритмічних процесів, що відбуваються в організмі дитини.

Особлива роль тут відводиться дорослому. Спільно з дітьми він обговорює різні варіанти

того, як у ритмічному вигляді сприймаються емоційно значущі ситуації (сварка з друзями, примирення, радість від зустрічі).

Дорослий попередньо обговорює особливості презентації образу під час ритмічної вправи. Під впливом спільного обговорення діти вивчають різні стани, вчать керувати ними, а також набувають знання про абетку виразів емоцій у ритмі.

Поступово в дошкільнят формується вміння ритмізувати рухи та емоції людини, тварин, образи предметів і рослин, природні явища. Діти старшого дошкільного віку вже здатні глибше розуміти переживання казкових персонажів і відтворювати ритм, в якому ці почуття протікають.

Словесне коментування. Реалізація цього методу дозволяє вирішувати два завдання:

1. Довести до дітей задум казки, викликати відповідний емоційний відгук, спонукати до висловлювань із приводу знайомого змісту. Згадати та відтворити основні епізоди та факти, краще зрозуміти напруженість подій, виявити словами власне ставлення до вчинків персонажів допомагають питання, що пропонуються після казки.

2. Підводити до спільного складання словесних описів зі сприйняття пантомімічних етюдів, темпоритму, музичної композиції; активізувати в мовленні образні висловлювання, казкові повтори. В іграх на вгадування емоційних станів героїв казки з виразного виконання рухів діти вчать добирати слова, які виразно описують міміку, пози, рухи персонажа у проблемній ситуації.

Для кращого розуміння сенсу рухів, які виконуються, дорослий аналізує з дітьми представлені варіанти, спонукає їх до розгорнутих висловлювань-коментарів. Якщо комусь важко скласти коментар, можна допомогти питаннями. Спочатку не слід вимагати від дошкільників повних відповідей, доцільно обмежитися простими реченнями. Важливо підтримати в активних дітей ініціативу, а пасивних зацікавити відгадуванням та коментуванням пантомімічних етюдів. Інтерпретуючи виконані однолітками дії, дошкільники не тільки вчать висловлювати самостійні судження, а й аналізувати та помічати, у виконанні якого руху припустилися помилки.

Ігри на вгадування емоційних образів за ритмізацією мають на увазі певну свідомість і деякі зусилля. Підґрунтям для вірних відповідей слугують навідні питання педагога. У таких іграх діти описують відображувальні образи казки за допомогою дієслів, прикметників, прислівників. Такі вправи активізують різноманітну лексику, зосереджують увагу дошкільників на значення слова, сприяють розвитку самоконтролю.

Спільна словесна імпровізація. Дорослий пропонує розіграти окремі епізоди казки, при цьому

головними героями стають самі діти. Таким чином вносяться нові елементи до казки, але зберігається сюжетна лінія.

Словесне фантазування за музичною композицією. Такі творчі завдання рекомендовані дітям старшого дошкільного віку. До цього віку в дітей повинен бути певний запас слів, відпрацьовується критичне ставлення до власних і чужих граматичних помилок; активно розвивається уява, яка стимулює творчі прояви. Дошкільники із задоволенням вигадують казкові історії різної тематики; вони можуть мріяти під музику, висловлюватися про асоціативні уявлення, які виникли під її впливом. Тому особливу увагу в казкотерапії приділяють словесному фантазуванню за музичною композицією. Так, прослухавши музичний уривок, діти вигадують можливі варіанти продовження казки, що підходять до характеру, динаміки, мелодики музичного образу, і драматизують вигадану історію.

Словесне малювання. Відтворення подумки уявних епізодів та емоційних станів персонажів у проблемних ситуаціях потребує певної децентрації (вміння стати на позицію іншого). Тому цей метод розрахований на старший дошкільний вік. До цього віку дитина накопичує життєвий та літературний досвід. При цьому дорослий допомагає застосувати знання, що вона має, в нових умовах. Обговорюючи, як можна відтворити образ героя за допомогою фарб, олівців, крейди, дошкільники заглиблюються у сферу думок, почуттів та станів, піднімаються на новий рівень більш глибокого розуміння емоційного підтексту казки.

Висновки. Спостереження доводять, що традиційна освіта для дошкільників будується на наслідувальній основі, переважають репродуктивні прийоми керівництва. Функція дитини при цьому виконавча, а не розвивальна. А це перешкоджає розвитку таких якостей особистості дитини, як самостійність, активність, творчість. Для успішної роботи з дошкільниками, що мають мовленнєві порушення, дуже важливо підібрати ефективні засоби їх корекції.

Найефективнішим засобом у роботі з дітьми дошкільного віку, які мають мовленнєві порушення, стає використання казки, що, у свою чергу, здійснює значну корекційну дію, комплексно впливаючи на дошкільників. Використовуючи казкотерапію, педагог розвиває особистість дитини, його емоційно-вольову та пізнавальну сфери і, корегуючи проблеми, формує необхідну систему цінностей. Казкотерапія – унікальніший метод розвитку, консультування, корекції, реабілітації, збагачення свідомості та навчання взаємодіяти з навколишнім світом за допомогою мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 9. 259 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 20.10.2020).
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

REFERENCES

1. Pro doshkil'nu osvitu [On preschool education] : Law of Ukraine of July 11, 2001 № 2628-III. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2001. № 9. 259 p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (Accessed: 20.10.2020).
2. Pro osvitu [On education] : Law of Ukraine of 05.09.2017 № 2145-VIII. *Voice of Ukraine*. 2017. 27 September. (№ 178-179). P. 10–22.